

1. HLÁSKOSLOVIE (fonetika)

Hláskoslovie podáva výklad o zvukovej stránke reči. Hovorí sa v ňom o tvorení hlások, o ich vlastnostiach, o radení hlások v slovách a o používaní jednotlivých hlások.

Hlásky sú najmenšie časti reči. Zapisujeme ich písmenami.

Hlásky delíme na: 1. samohlásky
 2. spoluhlásky
 3. dvojhlásky

1. samohlásky → krátke: a ä e i (y) o u

 dlhé: á é í (ý) ó ú

2. spoluhlásky → tvrdé: d t n l h ch k g

 mäkké: d' t' ň l' ž š č dž c dz j

 obojaké: b p m r z s v f

rozdelenie spoluhlások
**PODĽA
PRAVOPISU**

3. dvojhlásky: ia ie iu ô

ROZDELENIE SPOLUHLÁSOK **PODĽA ZNELOSTI:**

I. znelé párové: b, d, d', dz, dž, z, ž, g, h, v

II. neznelé párové: p, t, t', c, č, s, š, k, ch, f

III. znelé nepárové (zvučné): m, n, ň, l, l', r, j

IV. slabikotvorné: l, l', r, r' (ak stoja medzi dvoma spoluhláskami, tvoria slabiku - vlna, vĺča, srnka, vrba, plť).

SPODOBOVANIE

- je jav, keď kvôli ľahšej výslovnosti dvoch po sebe idúcich spoluhlások prvú prispôbujeme druhej podľa znelosti alebo neznelosti,
- preto spoluhlásky ešte delíme na znelé a neznelé, podľa toho, ako nám znejú „v hrdle“ pri výslovnosti,
- POZOR! Spodobovanie platí len pre výslovnosť!
Napr. dub schne – (dupschne); mozog – (mozok); včera – (fčera); holub – (holup).
- spoluhlásky sa spodobujú: a) vo vnútri slova – hádka (hátka)
 b) na konci slova – príkaz (príkas)

VYBRANÉ SLOVÁ

(Po obojakých spoluhláskach - **b p m r z s v f** - píšeme „i“ aj „y“.
Aby sme vedeli aké i/y máme napísať, musíme sa naučiť tzv. vybrané slová!)

<u>b</u>	<u>m</u>	<u>p</u>	<u>r</u>
by	my (všetci)	pýcha	ryba
aby	mykať	pýtať sa	rýchly
byl'	mýliť sa	pýr	ryť (rozrývať)
bystrý	myslieť	kopyto	rýpať
<u>Bystrica</u>	<u>myseľ</u>	<u>prepych</u>	<u>hrýzť</u>
Bytča	umývať	pysk (papuľa)	kryť
byť (existovať)	mydlo	pykať	koryto
nábytok	myš	pýšiť sa	korytnačka
bydlisko	šmýkať sa	pytliak	strýc
<u>bývať</u>	<u>hmyz</u>	<u>dopyt</u>	<u>ryčať</u>
príbytok	žmýkať	zapýriť sa	ryža
dobytok	priemysel	pyžamo	bryndza
obychaj	Myjava	pyramída	rys (výkres)
kobyľa	mýto		rys (zvíra)
<u>býk</u>	<u>mys</u>		<u>Korytnica</u>
bylina	zamykať		rýdzi
bydlo	odmykať		rýdzik
byt	pomykov		brýzgať
dobyť (zmocniť sa)	hmýriť sa		rytier
<u>odbyť</u> (tovaru)	<u>smyk</u>		<u>trýzniť</u>
byvol	priesmyk		rým (v básni)
bytosť	omyl		ryha
bývalý	zmysel	<u>l</u>	poryv
úbytok	pomyje	lyko	úryvok
prebytok		lysý	<u>prikryvať</u>
zbytočný		lýtko	kryha
		lyže	stryná
		<u>lyžica</u>	Torysa
		mlyn	ryšavý
		plyn	rýľ
		plynúť	prýštit'
		plytký	
		<u>vzlykať</u>	
		zlyhať	
		blýskať sa	
		blyšťať sa	<u>z</u>
		plyš	jazyk
		<u>vplyv</u>	nazývať
		ovplyvniť	ozývať sa
		oplývať	prezývať
		splývať	pozývať
		slýchať	vyzývať
		lyrika	vzývať
		pomaly	
	<u>v</u>		
	vysoký		
	zvyk		
	vy (zámeno)		
	výr		
	<u>výskať</u>		
	vyť (zvuk)		
	vy-, vý- (predpona)		
	vyžla (pes)		
	vykať		
	<u>vydra</u>		
	vyhňa		
	výsosť		
	zvyšok		
	výskyt		
<u>s</u>			
syn			
syr			
sýty			
sypať			
<u>syseľ</u>			
syčať			
sýkorka			
sychravý			
vysychať			
<u>osýpky</u>			
sypký			
sykot			
sykať (zvuk)			
system			

PIKOŠKY Z PRAVOPISU

- „b“ – y = **blahobyť**; **starobylý**; **dobýjať** uhlie, hrad; **dobyvateľ**
- i = zvony, srdce, hodiny **bijú** (počuješ zvuk!)
- i = **bidlo** (na periny, pre sliepky) **bydlo** = byt, bývanie (familiárne)
- i = **násobilka, obilie**; **biť** dieťa, psa (cítiť bolesť)
- „m“ – y = **my** – všetci; **mykať** (plecami)
- i = **milovať**; **miska**; **zmija** (had); **mihat'** očami; **mi** – mne
- „p“ – y = **párnokopytník**; **pysk** (papuľa zvierat'a)
- i = **písk** (píska vlak, písať ústami – počuješ zvuk!)
- „r“ – y = **rysovať**; **nárys**; **prikrývka**; **pokrývka**; **zákryt**
- i = **ríbezle**; **Rím** – mesto; **rinčať**; **riskovať**; **ríša**; **rizoto**; **riziko**; **ring**
- „s“ – y = **sykot** – **syčať** (had)
- i = **sipot** – **sipí** (voda, hus)
- i = **sirota**; **sinca**; **silca**; **síra**
- „v“ – y = **výr** (sova); **zavýť, zavýjať** (pes, vlk)
- y = **výslnie** (miesto, kde svieta slnko)
- i = **vír** (vodný, vzdušný); **zavít', zavíjať, víť** (dieťa, veniec)
- i = **visí** (prádlo); **vino**; **víchor**; **vidieť**; **vírus**; **višňa**; **vít'az**
- „z“ – i = **zívať** (ústami)
- „h“ – y = **hydina**; **hýriť** (zabávať sa)
- „k“ – y = **kryštál** (cukor kryštálový, nepriesvitný nerast)
- i = **krištál'** (bezfarebný, priesvitný kameň; brúsené sklo)
- i = **krištál'ová** (studnička, voda, pohár)

PRAVIDLO O RYTMICKOM KRÁTENÍ = RYTMICKÝ ZÁKON

V slovenčine nesmú bezprostredne po sebe nasledovať v jednom slove dve dlhé slabiky.

Pravidlo o rytmickej krátení sa uplatňuje napríklad v týchto slovách:
krásny, domáci, skáču, krídlam, čísla, záhrad, Piešťan, piesňach.

Aj toto pravidlo má niekoľko výnimiek, napríklad:
lístie, v listí, púšťi, básni, páví, kohútí, niečí, páliaci, súčiastka, tretíkrát, viacnásobná...

POZOR! Slabiku s dvojhĺskami - ia, ie, iu, ô – považujeme za dlhú!

PROZODICKÉ VLASTNOSTI REČI

Reč človeka by bola nezaujímavá, monotónna, dokonca až nezrozumiteľná, ak by sa hlas nezvyšoval, nezosilňoval, nemenil farbu a tempo. Preto sa v komunikácii uplatňujú prozodické vlastnosti reči, jazyka.

Melódia

Melódia reči je zmena výšky tónu vo vete. **Používame melódiu klesavú alebo stúpavú.**

1. V **oznamovacích** vetách je melódia **klesavá**. (*Idem spať.*)
2. V **rozkazovacích** vetách je melódia **klesavá**. (*Chod' kúpiť melón!*)
3. Vo **zvolacích** vetách je melódia **klesavá**. (*Aká krása!*)
4. V **opytovacích** vetách je melódia:

- a) **klesavá**, ak sa veta **začína opytovacím zámenom** – kto, čo, kam ktorý ...
(*Kto chce dnes odpovedať?*)
- b) **stúpavá**, ak sa veta **začína bežným slovom** – nie opytovacím zámenom.
(*Hlási sa niekto?*)

POZOR! Existuje i polostúpavá melódia – keď vo vete je prestávka, ale zároveň naznačuje, že veta bude pokračovať. (*Lúčili sme sa, Hanka plakala a vrela...*)

Prestávka

Prestávka je prerušenie prúdu reči.

Je **prirodzená** - keď sa človek potrebuje nadýchnuť.

Je **významová** - keď rečník pauzou od seba oddeľuje vety alebo časti vety, alebo keď chce vo vete upriamiť pozornosť na dôležité slovo alebo na časť vety.

Dôraz

Dôraz je zosilnenie hlasu pri výslovnosti najdôležitejšieho slova vo vete. Zdôraznené slovo môže byť v hociktovej časti vety.

Prízvuk

Prízvuk je rozdiel v sile a výške jednotlivých slabík v slove.

V slovenskom jazyku je prízvuk na prvej slabike slova. (Pri štvor a viacslabičných slovách rozoznávame v slovenčine ešte aj vedľajší prízvuk: **matematika**.)

Vo viacslabičnom slove **sa pravidelne strieda prízvučná a neprízvučná slabika**.

- Ak sa nachádza jednoslabičná predložka pred jednoslabičným slovom, je prízvučná.
- Ak sa nachádza pred dvojslabičným slovom, prízvuk prechádza na prvú slabiku slova.
(trieda, premárnená šanca, počítač, nad ním, nad riekou)

Tempo reči

Je rýchlosť, ktorou vyslovujeme slabiky, slová, vety...

Sila hlasu

Vyjadruje vzťah hovoriaceho k obsahu reči, k situácii a závisí i od vzdialenosti medzi komunikujúcimi.

PÍSANIE VEĽKÝCH PÍSMEN

Veľkými písmenami sa píše:

1. **mená osôb, zvierat** – Anna, Dunčo (Svätopluk II. = Svätopluk Druhý)
2. **obyvateľské mená** – Košičan, Nitran
3. **mená príslušníkov národov** – Slovák, Čech, Poliak, Indián, Neslovák, Talian
(! ale talian = človek, s ktorým sa nedá dohovoriť)
4. **mená bohov, božstiev, nábož.bytostí** – Boh, Pán Boh
5. **mená rozprávkových bytostí** – Zlatovláska, Popolvár, Achilles
6. **názvy sviatkov, pamätných dní** - Vianoce (!!ale vianočné sviatky),
Nový rok = 1.január
(! ale nový rok = nasledujúci celý rok)
7. **mená a názvy ulíc, námestí, budov** - Ulica Pavla Dobšinského, Ulica osloboditeľov, Námestie Ľudovíta Štúra, Námestie hraničiarov, Sídlisko mládeže, Sídlisko Ľ. Podjavorinskej, hrad Devín, Spišský hrad, Univerzita Komenského, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Banskobystrický kraj, okres Košice.
!!! Štrbské pleso = jazero ale Štrbské Pleso = obec!!!!
8. **názvy škôl, inštitúcií** - Gymnázium Mateja Hrebendu v Hnúšti, Základná škola Jonáša Záborského, Základná škola Dr. V. Clementisa v Tisovci, Okresný súd v Rimavskej Sobote, Národná rada Slovenskej republiky, Úrad vlády Slovenskej republiky, Ministerstvo školstva SR, Matica slovenská

POZOR! Názvy bez presnej adresy sídla píšeme s malým začiatočným písmenom = základná škola, okresný súd!!!!

9. **pomenovanie zemepisných útvarov** - Slovensko, Európa, Atlantický oceán, Južná Amerika, Severná Amerika – pomenovanie časti kontinentu,
! ale ! *južná* Afrika, *stredná* Európa, *východné* Slovensko = len termín svetových strán,
10. **pomenovanie astronomických útvarov**
Zem, Slnko (vesmírne objekty, v odbornom jazyku) = zem, slnko, (súš, zdroj tepla...)
11. **pomenovania privlastňovacích príd. mien** – Hviezdoslav:
Hviezdoslavova báseň (čia? privlastňovacie príd. meno)
! ale! hviezdoslavovský verš (aký? vzťahové príd. meno)
12. **názvy kníh, novin, časopisov, podnikov, spoločností, obchodov** (Deti kapitána Granta, Slovenka, Rysavá jalovica, Jednota, Tesco (ak sú presne určené)
13. **oslovenia zámenami v listoch, pohľadniciach a iných písomných prejavoch**
Ty – Tebe, Vy – Vám, Blahoželáme Vám k Vášmu sviatku

PRIAMA REČ

Priama reč je doslovné znenie reči postáv.

- ohraničuje sa dolnými a hornými úvodzovkami („ ...“)
- priamu reč uvádza rozprávač **uvádzacou vetou**

Uvádzacia veta môže stáť:

- **pred** priamou rečou, čiže na začiatku. Po úvodzovkách vetu začíname veľkým písmenom a končíme bodkou, výkričníkom alebo otáznikom pred koncovými úvodzovkami!
Otec povedal: „Peťko, sťažujú sa na teba v škole.“
Mama rozkázala: „Uč sa viac!“
Babka vyzvedala: „Aké ma známky?“
- **za** priamou rečou, čiže na konci. Pred koncovými úvodzovkami píšeme čiarku a potom pokračujeme malým písmenom.
„Večer o deviatej mám rande,“ oznámila Kamila.
„A nemeškáš?“ spýtala sa Júlia.
„Juj, meškám!“ zvolala zdesene Kamila.
- **uprostred** priamej reči. Vtedy úvodzovkami označujeme každý jednotlivý úsek priamej reči. Zároveň ho oddeľujeme čiarkami.
„Mám rada koláče,“ povedala Jana, „a priberám z nich.“
„Musím ísť spať,“ zahlásil Juraj, „ráno idem do školy.“

INTERPUNKČNÉ A DIAKRITICKÉ ZNAMENKA

1. interpunkčné znamienka:

bodka (.); bodkočiarka (;); čiarka (,); dvojbodka (:); otáznik (?);
výkričník (!); úvodzovky („ “); zátvorky () ; tri bodky ...
spojovník (-) je kratší ako pomlčka a využívame ho pri rozdeľovaní slov;
pomlčka (–) je dlhšia ako spojovník, nahrádza vo vete sloveso (*mladosť – pochabosť*)

2. diakritické znamienka:

dĺžeň (ˇ); mäkčeň (˘); dve bodky (¨ -ä); vokáň (ˆ -ô); šikmá čiara (/);
dve čiarky (" -ű)...

SLOVOSLED

Poradie slov vo vete = **slovosled**

Poradie viet v súvetí = **vetosled**

Slovosled podľa významu = aktuálne členenie:

1. **objektívne** (východisko – jadro výpovede):

PR.: Prídeš domov do desiatej.

2. **subjektívne** (jadro – východisko):

PR.: Do desiatej budeš doma.

spracovala: Mgr. Marta Svobodová